

ECONOMIC EFFECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON HOUSEHOLDS IN KYRGYZSTAN

Junus Ganiev, Asst. Prof. Dr. <junus.ganiev@manas.edu.kg>

Razia Abdieva, Asst. Prof. Dr. <razia.abdieva@manas.edu.kg>

Damira Baigonushova, Asst. Prof. Dr. <damira.baigonushova@manas.edu.kg>

Kyrgyz-Turkish Manas University

Abstract

Due to the Covid-19 pandemic, economic recessions and recessions are experienced all over the world. Both the weakening of the economic relations of the countries with each other and the quarantine practices triggered this stagnation. According to official data, the economy of Kyrgyzstan experienced a decline of 8.6% in 2020, and at the same time, the general level of prices increased to 9.7%. All of these have a negative impact on people's well-being. In order to examine economic effects of the pandemic on households in Kyrgyzstan, an online survey was applied to participants from all regions of the country in February and March 2021, and a total of 447 surveys were received. According to the results of the survey, it was determined that 31.1% of them borrowed, while 30% of them decreased their consumption, 32.2% of them increased their consumption and 59% of them decreased their savings. At the same time, expenditures on clothing and shoes, transportation and household appliances substantially decreased significantly, while expenditures on food, cleaning materials, communication and health increased significantly. In order to ensure economic and social stability, it is necessary to increase the financial literacy of the households and to increase the social expenditures of the government to reduce poverty.

Keywords: Covid-19 pandemic, economic effects, economic stability.

COVID-19 PANDEMİSİNİN KIRGIZİSTAN'DAKİ HANEHALKINA EKONOMİK ETKİLERİ

Yrd.Doç.Dr. **Ganiev Junus** <junus.ganiev@manas.edu.kg>

Yrd.Doç.Dr. **Abdieva Razia** <razia.abdieva@manas.edu.kg>

Yrd.Doç.Dr. **Baigonuşova Damira** <damira.baigonushova@manas.edu.kg>

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi

Özet

Covid-19 pandemisinden dolayı tüm dünyada ekonomik durgunluk ve gerilemeler yaşanmaktadır. Hem ülkelerin birbiriyle olan ekonomik ilişkilerinin zayıflaması, hem de karantin uygulamaları bu durgunluğu daha da tetiklemektedir. Resmi verilere göre 2020'de Kırgızistan ekonomisi %8,6 oranında gerileme yaşamıştır ve aynı zamanda fiyatlar genel düzeyi %9,7'ye artmıştır. Tüm bunlar genel olarak insanların refah düzeyini olumsuz etkilemektedir. Kırgızistan'da pandeminin hanehalkına olan bu ve benzeri etkilerini incelemek amacıyla 2021 yılının Şubat, Mart aylarında ülkenin tüm bölgelerinden katılımcılara online anket uygulanmış, toplam 447 anket elimize ulaşmıştır. Anket sonuçlarına göre, % 31.1'i borç veya kredi aldıkları, % 30'unun tüketimi azalmışken, % 32.2'sinin ise tüketimi arttırdığı ve % 59'unun tasarruflarını azaldığı tespit edilmiştir. Harcama türlerine bakıldığında, giysi ve ayakkabı harcamaları, ulaşım ve beyaz eşya harcamaları ciddi bir şekilde azalırken, gıda, temizlik maddeleri, iletişim ve sağlık harcamaları önemli derecede artış göstermiştir. Ekonomik ve sosyal istikrarlığın sağlanması açısından hanehalkının finansal okuryazarlığının yükseltilmesi ve devletin de fakirliği azaltıcı sosyal harcamalarının artırılması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Covid-19 pandemisi, ekonomik etkiler, ekonomik istikrar.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПАНДЕМИИ COVID-19 ДЛЯ ДОМОХОЗЯЙСТВ КЫРГЫЗСТАНА

Ганиев Жунус, и.о.доцента <junus.ganiev@manas.edu.kg>

Абдиева Разия, и.о.доцента <razia.abdieva@manas.edu.kg>

Байгонушова Дамира, и.о.доцента <damira.baigonushova@manas.edu.kg>

Кыргызско-Турецкий университет «Манас»

Аннотация

Из-за пандемии Covid-19 во всем мире наблюдается экономический спад и рецессия. Ослабление экономических отношений стран друг с другом и практика карантина еще больше провоцируют этот застой. По официальным данным, в 2020 г. экономика Кыргызстана сократилась на 8,6%, при этом общий уровень цен повысился до 9,7%. Все это негативно сказывается на благополучии людей в целом. Для изучения этих последствий пандемии для домохозяйств в Кыргызстане в феврале и марте 2021 г. был проведен онлайн-опрос, в результате чего было получено 447 анкет. По результатам опроса было определено, что 31,1% домохозяйств занимали деньги или брали кредит, в то время как 30% из них снизили свое потребление, а 32,2% увеличили свое потребление и 59% из респондентов указали, что сократили свои сбережения. Если посмотреть на виды расходов, то расходы на одежду и обувь, транспорт и бытовую технику значительно снизились, в то время как расходы на продукты питания, чистящие средства, связь и здравоохранение значительно выросли. Для обеспечения экономической и социальной стабильности необходимо повысить финансовую грамотность домашних хозяйств и увеличить социальные расходы правительства, направленные на сокращение бедности.

Ключевые слова: пандемия Covid-19, экономические эффекты, экономическая стабильность.

КЫРГЫЗСТАНДА COVID-19 ПАНДЕМИЯСЫНЫН ҮЙ-ЧАРБАЛАРЫНА ТИЙГИЗГЕН ЭКОНОМИКАЛЫК ТААСИРЛЕРИ

Ганиев Жунус, доц. м.а. <junus.ganiev@manas.edu.kg>

Абдиева Разия, доц. м.а. <razia.abdieva@manas.edu.kg>

Байгонушова Дамира, доц. м.а. <damira.baigonushova@manas.edu.kg>

Кыргыз-Түрк Манас университети

Кыскача мүнөздөмө

Covid-19 пандемиясынан улам, дүйнөдө экономикалык төмөндөө жана рецессия жаралды. Өлкөлөрдүн бири-бири менен экономикалык карым-катнашынын кыскаруусу жана карантин практикасы бул стагнацияны дагы да күчөттү. Расмий маалымат боюнча, 2020 -жылы Кыргызстандын экономикасы 8,6%га кыскарган, ал эми баалардын жалпы деңгээли 9,7%га чейин көтөрүлгөн. Мунун баары жалпы элдин жыргалчылыгына терс таасирин тийгизди. Пандемиянын Кыргызстандагы үй чарбаларына тийгизген таасирин изилдөө үчүн 2021 -жылдын февраль жана март айларында онлайн сурамжылоо жүргүзүлүп, натыйжада 447 анкета алынган. Сурамжылоонун жыйынтыгы боюнча, үй чарбаларынын 31,1%ы карыз же кредит алганы аныкталган, алардын 30% ы керектөөнү кыскартып, 32,2%ы болсо керектөөнү көбөйткөндүгү жана респонденттердин 59% ы сактоолорун кыскарткандыгы аныкталган. Чыгымдардын түрлөрүн карай турган болсок, кийимге жана бут кийимге, транспортко жана тиричилик буюмдарына сарптоолор бир топ төмөндөгөн, ал эми тамак-аш, тазалоо каражаттары, байланыш жана саламаттыкты сактоого чыгымдар кыйла жогорулаган. Экономикалык жана социалдык стабилдүүлүктү камсыз кылуу үчүн үй чарбаларынын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу жана жакырчылыкты жоюуга багытталган өкмөттүн социалдык чыгымдарын жогорулатуу зарыл.

Негизги сөздөр: Covid-19 пандемиясы, экономикалык таасирлер, экономикалык туруктуулук.

Giriş

Covid-19 pandemisinden dolayı tüm dünyada ekonomik durgunluk ve gerilemeler yaşanmaktadır. Hem ülkelerin birbiriyle olan ekonomik ilişkilerinin zayıflaması, hem de karantin uygulamaları bu durgunluğu daha da tetiklemektedir. Resmi verilere göre 2020'de Kırgızistan ekonomisi %8,6 oranında gerileme yaşamıştır ve aynı zamanda fiyatlar genel düzeyi %9,7'ye artmıştır. Tüm bunlar genel olarak insanların refah düzeyini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, pandemi sürecinin uzaması gelecekle ilgili belirsizliklerin devam etmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda hanehalkının tüketim ve tasarruf düzeyleri değişmektedir. Bazı ülkeler üzerine yapılan uygulamalı çalışmalar pandemiden dolayı hanehalkının likidite kısıtlılığına uğrayarak tüketimlerini azalttığını ve tasarruflarını artırdığını tespit etmiştir. Kırgızistan'da pandeminin hanehalkına olan bu ve benzeri etkilerini incelemek amacıyla 2021 yılının Şubat, Mart aylarında ülkenin tüm bölgelerinden katılımcılara online anket uygulanmış, toplam 450 civarında anket elimize ulaşmıştır. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %35'i kendi çalıştığı yerde işyerlerinin azaldığını, %47'si gelirlerinin düştüğünü, %30'u pandemiden dolayı borç aldığını, borç alanların %45'i borcu günlük

ihtiyaçları için kullandığını, %63'ü tasarruflarının azaldığını, %32'si harcamalarının azaldığını, yaklaşık %33'ü tam tersine harcamalarının arttığını belirtmişlerdir. Harcama yapısına bakıldığında ise, sağlık, hijyen, gıda, iletişim hizmetleri harcamalarının genel olarak arttığı; giysi, ulaşım hizmetleri, spor, güzellik salonu hizmetlerine olan harcamaların genel olarak azaldığı ve beyaz eşya, eğitim hizmetleri harcamalarının genel olarak değişmediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Bunlar aynı zamanda ekonominin sektörlerine göre talepteki değişmelere de ipucu verebilecektir.

Çin'de 2019 sonlarında başlayıp 2020'de tüm dünyaya yayılan ve Mart 2020'de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen COVID-19 salgını tüm insanlığı her yönden etkilemektedir. Salgının çok hızlı yayılarak aşırı talepten dolayı sağlık yardımı hizmetlerinin yetersiz kalması ve dolayısıyla ölüm oranlarının keskin artmasını önlemek amacıyla yaklaşık tüm ülkeler tarafından çeşitli kısıtlamalar uygulanmıştır ve bu uygulamalar çeşitli düzeyde halen de devam etmektedir. Bunun sonucunda özellikle hizmet sektörü olmak üzere ekonominin çoğu sektörlerinde üretim ve istihdamda gerilemeler yaşanmakta ve hanehalkı da olumsuz etkilenmektedir. Bu bağlamda pandeminin ekonomik etkileri konusunda pek çok çalışmalar yapılmaktadır.

Çalışmaların bir kısmı (Prabheesh, 2020; Sharma, 2020; Zhang, Hu ve Ji, 2020) pandeminin makro ekonomik etkileri üzerine yoğunlaşmaktadır. Mikro düzeyde bakıldığında ise bazı çalışmalar (Liu, Pan ve Yin, 2020; Li vd., 2020, Beck, Chiu ve Timmerman, 2020) salgının hanehalkı tüketim ve tasarruf alışkanlıklarına etkilerini incelerken, bazıları da (Yue, Korkmaz ve Zhou, 2020; Beck, Chiu ve Timmerman, 2020) finansal araç tercihlerine olan etkilerini ele almıştır. Han, Meyer ve Sullivan (2020) ABD hanehalkına ait büyük ve temsili örneklem verilerini kullanarak pandeminin gelir ve yoksulluk üzerine etkilerini ele almışlardır. Coibion, Gorodnichenko ve Weber (2020) gelir ve servet kaybını ve ekonomik toparlanmaya ilişkin beklentileri incelemek üzere anket çalışması yapmışlardır.

Tüm dünya ülkeleri gibi Kırgızistan'da da hem diğer ülkelerle olan ticari ve ekonomik ilişkilerinin zayıflaması, hem de karantin uygulamaları nedeniyle ekonomik durgunluk ve gerilemeler yaşanmaktadır. Resmi verilere göre 2020'de Kırgızistan ekonomisi %8,6 oranında gerileme yaşamıştır ve aynı zamanda fiyatlar genel düzeyi %9,7'ye artmıştır. Tüm bunlar genel olarak insanların refah düzeyini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, pandemi sürecinin uzaması gelecekle ilgili belirsizliklerin devam etmesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda hanehalkının tüketim ve tasarruf düzeyleri değişmektedir. Romer'in (1990) belirsizlik teorisine göre, tüketimdeki özellikle dayanıklı mallar tüketimindeki azalma ekonomik belirsizliğin bir sonucudur. Bu da genel olarak toplam talebi ve toplam üretimi kaçınılmaz olarak etkilemektedir. Bundan dolayı bu çalışmada pandeminin Kırgızistan'daki hanehalkının tüketim ve tasarruf alışkanlıklarına ve karşılıklı dayanışma uygulamalarına etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Girişi izleyen ikinci bölümde literatür taraması, 3. Bölümde veri ve yöntem ve 4. Bölümde sonuç ve öneriler sunulacaktır.

Literatür taraması

Pandeminin hanehalkına etkileri konusunda yapılan bazı çalışmalar ve onların temel sonuçları şu şekildedir. Liu, Pan ve Yin (2020) Çin Hanehalkı Finansman Araştırması (CHFS) verilerini kullanarak pandemi döneminde hanehalkı tüketiminde önemli düşüş yaşandığını tespit etmiştir. Daha detaylı analizler salgının kentsel hanelerin tüketimini azalttığını, kırsal hanelerin ise daha az etkilendiğini ortaya koymuştur.

Li vd. (2020) pandeminin istihdama ve aile gelirine olan şok etkisinden dolayı hanehalkının likidite kısıtlılığına düşme olasılığını arttırdığını ve bunun da hanehalkının tasarruf isteğini önemli düzeyde artırarak tüketimini azalttığını tespit etmiştir. Bunun özellikle istihdam ve gelir etkisinden dolayı kentsel hanelerde daha net gözlemlendiği belirtilmiştir. Buna ilaveten, düşük eğitilmiş, genç, yoksul ve az gelişmiş bölgelerde yaşayan hanehalklarının savunmasız durumda olduğu ve devlet tarafından daha çok önem verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Yue, Korkmaz ve Zhou (2020) yine Çin verileri üzerinden yaptığı çalışmada COVID-19 hastalığına yakalanan birisini tanıyan hanehalkının ekonomiye olan güvenini kaybettiğini ve riskten daha çok kaçınan hale geldiğini ortaya koymuştur. Bundan dolayı yatırım portföyünü değiştirdiklerini ve toplam yatırım hacmini azalttıklarını tespit etmişlerdir.

Baker vd. (2020) hanehalkı verileri ışığında ABD’de pandeminin tüketime etkilerini ele almışlardır. Yaş ve aile yapısı gibi demografik özelliklerin harcamaların heterojenliğine neden olduğu, gelirin ise onu etkilemediği sonucuna ulaşmışlardır.

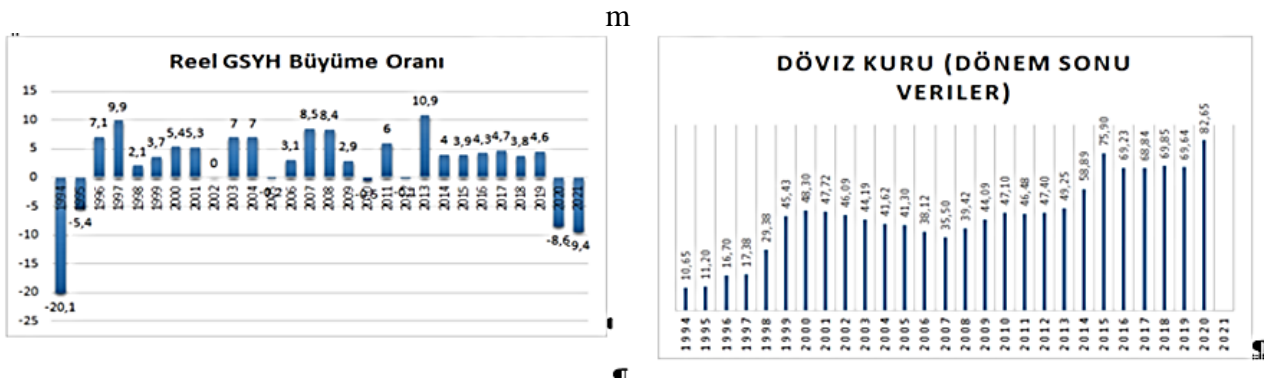
Janssens vd. (2020) Kenya’da pandemi öncesi (Aralık 2019’dan itibaren) ve pandemi sonrası dönemde her hafta hanehalkları ziyaret edilerek toplanmış çeşitli verileri kullanarak düşük gelirli kırsal hanelerin pandeminin sonuçlarıyla nasıl baş ettiklerini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, işten kazanılan gelirler yaklaşık üçte bir, hediyeler ve işçi dövizlerinden gelen gelirler üçte birden daha fazla oranda azalmıştır. Hanehalklarının bunu telafi etmek için borçlandığı, varlıklarını sattığı veya tasarruflarını çektiği ile ilgili bulgular elde edilmemiştir. Bunun yerine, onlar birbirlerine daha az hediye ve işçi dövizleri göndermek, daha az borç vermek ya da borç ödemelerini geciktirmek gibi yolları tercih etmişlerdir. Ayrıca, okul ve ulaşım harcamalarını ciddi oranda azaltmışlardır.

Beck, Chiu ve Timmerman (2020) düşük gelirli üniversite öğrencilerinin finansal kararlarını inceleyerek onların pandemiden dolayı harcamalarını azalttığı ve tasarruflarını arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, çoğu üst sınıf öğrencilerin akademik derecelerini online ortamda bitirmeyi planladığı tespit edilmiştir.

Coibion, Gorodnichenko ve Weber (2020) ABD hanehalkı üzerinde kapsamlı anket çalışması yaparak incelemeler sonucunda istihdam ve tüketim harcamalarında dramatik bir düşüş gözlemlemişlerdir ve önümüzdeki birkaç yıl için beklentilerin kasvetli olduğunu belirtmişlerdir. Buna bir önlem olarak yazarlar uzun süreli mali teşvikler, borç affı, işletmelerde pay alma ve daha agresif nicel genişleme gibi daha az geleneksel çareleri önermişlerdir.

Kırgızistan Ekonomisine Pandeminin Etkilerinin Makroekonomik Göstergeler Üzerinden Değerlendirme

Pandemi Kırgızistan ekonomisi için bağımsızlık sonrası en büyük gerilemeye yol açmıştır (histogram1). 2019 %4,6’lık büyüme sonrası 2020’de %8,6’lık bir gerileme meydana gelmiştir. Kırgızistan Merkez Bankası kriz dönemlerinde döviz kontrollerini azaltarak, daha çok piyasa güçlerine bırakmaktadır. Dolayısıyla, döviz kurlarında oynaklıklar yaşanmakta ve genel olarak dönem içerisinde artışlar meydana gelmektedir. Pandemi krizi öncesi 4 sene boyunca 69 som etrafında sabitlenmiş bulunan döviz kuru 2020’de 82 somun üzerine, 2021’de de 84 somun üzerine çıkmış durumdadır (histogram1).

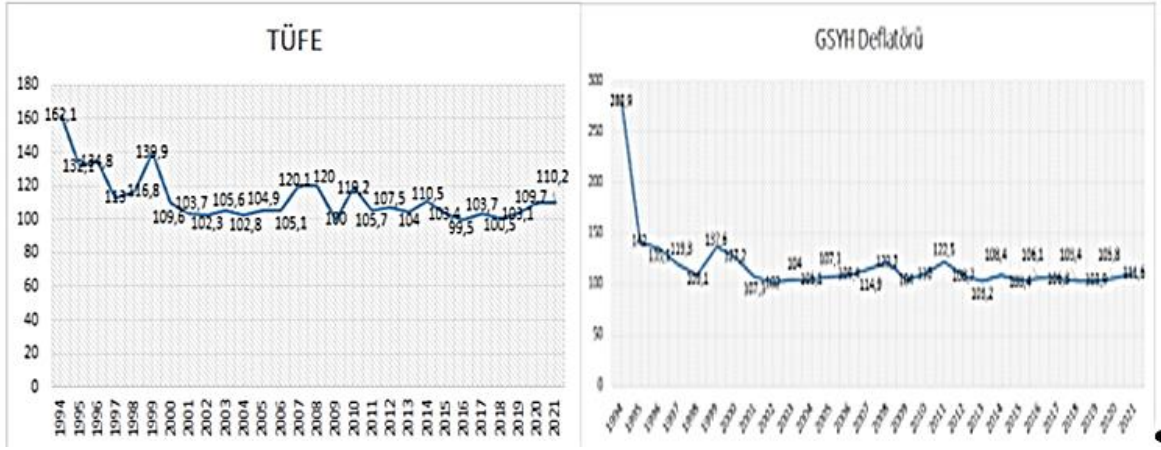

Histogram 1. Kırgızistan’da Ekonomik Büyüme Oranları ve Döviz Kuru 1994-2021

Kaynak: Kırgızistan Merkez Bankası İstatistik verileri, <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=137&lang=KGZ>

*2021 yıl ilk çeyrek için veri.

Kırgızistan’da enflasyon oranları her türlü pozitif ve negatif şoklara karşı, ayrıca dış şoklara karşı da her zaman hassas olduğunu belirtmek gerekir. Örneğin grafik 1’te bağımsızlığın ilk dönemindeki krizin, 1997’deki Asya Krizinin, 2007 ve 2008’de ülke içinde İnşaat ve İletişim sektörlerindeki hızlı büyüme sonucu meydana gelen talep enflasyonlarının etkisi ve son olarak da 2014 Dünya ticaret savaşı, Rusya’ya ambargo uygulamaları ve petrol fiyatlarının düşmesinin ülke ekonomisine dolaylı etkileri sonucu meydana gelen enflasyon artışları açıkça görülmektedir.

Grafik 1. Kırgızistan'da Enflasyon Göstergeleri 1994-2021

Kaynak: Kırgızistan Merkez Bankası İstatistik verileri, <https://www.nbkr.kg/index1.jsp?item=137&lang=KGZ>
*2021 yıl ilk çeyrek için veri.

Covid-19 pandemisi nedeniyle enflasyon göstergelerinde 2014 sonrası meydana gelen istikrar tekrar bozulmuştur ve yükselmeler yine devam etmektedir. Aynı şekilde, işsizlik oranlarında artışlar vardır (Histogram 2). Bu hem iç ekonominin daralmasından, hem de işçi göçmenlerinin bir kısmının ülkeye geri dönmelerinden kaynaklanmaktadır. Bütçe açıklarında da artış yine devam etmektedir (Grafik 2).

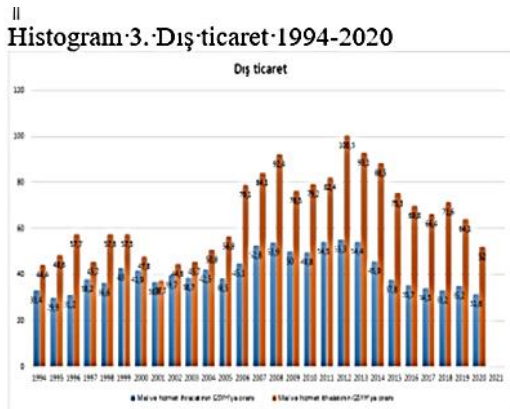

Histogram 2. İşsizlik Oranları 1994-2020

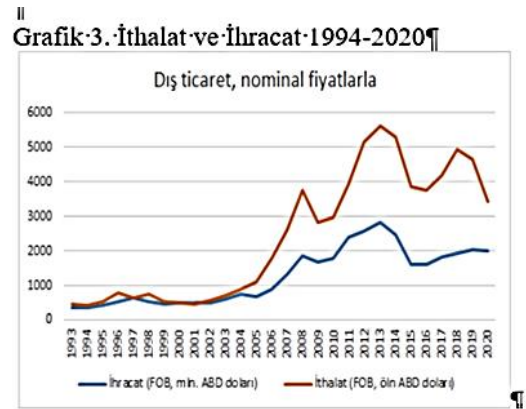

Grafik 2. Bütçe Açıkları 1994-2020

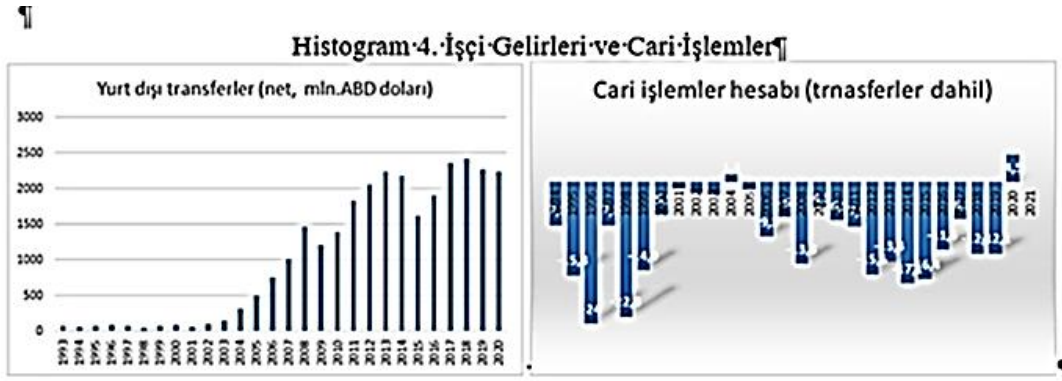
Dış ticarete, histogram 3 ve grafik 3'te görüldüğü gibi özellikle ithalatta hızlı düşüş yaşanmıştır. Bu da pandemi sonucu sınırların kapanmasıyla ilişkilidir. Kırgızistan hem üretimde ara mal ithalatına, hem de tüketimde dışa bağımlılığı yüksek olduğundan pandeminin etkisi üretimi etkilediği kadar tüketimi de etkilemiştir.

Histogram 3. Dış Ticaret 1994-2020

Grafik 3. İthalat ve İhracat 1994-2020

Cari işlemler açığı da ithalattaki düşüşün ihracat ve transferlerdeki azalmadan daha fazla olması sonucu meydana gelmiştir. bu durum her ne kadar pozitif gibi gözükse de daha önce belirttiğimiz gibi tüketim ve üretimi ters etkilemiştir (Histogram 3 ve 4, Grafik 3).

Genel olarak bakıldığında pandeminin tüm dünya ülkelerine etkisi olduğu gibi Kırgızistan'a da oldukça ters etkileri olmuştur. Ekonomik yönden küçülme; döviz kurlarında, enflasyonda, işsizlikte, bütçe açıklarında artış; işçi transferlerinde ve dış ticaretteki azalma makroekonomik ters etkilerinin göstergelerindedir.

Veri ve Yöntem

Covid-19 pandeminin Kırgızistan'da ekonomik etkilerini (tasarruf ve tüketim) araştırmak amacıyla Şubat-Mart 2021 döneminde Google Docs üzerinden online anket yapılmıştır ve 447 cevap gelmiştir. Ayrıca, anket birey değil hanehalkı üzerinden yapıldığı belirtmek gerekir.

Katılımcıların % 29.1'i 18-24 yaş, % 21,5'i 25-33 yaş, %28'i 34-45 yaş, %16'sı 46-59 yaş ve % 5'i 60 yaş ve üzeridir. Bunun içinde % 81.4'ü erkeğe ve % 18.6'sı bayandır. Katılımcıların % 11'i devlet memuru, % 24.2'si kamu sektöründe çalıştığı (doktor ve öğretmen gibi), %15.2'i özel sektörde çalıştığı, %10.5'i ticaret sektöründe çalıştığını belirtmişlerken, % 9'u işsiz ve % 29'u pasif işgücü (emekli, öğrenci v.b. gibi) olduğunu bildirmişler. Katılımcıların eğitim durumlarına baktığımızda %1.12'si ilkokul, %11.6'sı lise, % 11.4'ü meslek yüksek okulu, % 67,5'i üniversite mezunu ve %7.6'sı Ph.D. eğitimin seviyesindeki kişilerdir. Ankete katılan hanehalkının aylık ortalama gelir seviyesine göre dağılımı % 23.3'ünün 10 000 somdan az, % 27.7'sinin 10 000 – 20 000som arası, % 17.5'inin 20 000-30 000 som arası, % 9,2'unun aylık aylevi ortalama geliri 30 000-40 000 som arası, %6,3'ünün 40 000-50 000 som arası, %10,5'inin 50 000 som ve yukarı olduğu açıklanmıştır.

Katılımcılar bununla birlikte, % 47.4'ü pandemiye kadar sabit gelirinin var olduğunu, % 52.6'sı ise sabit gelirinin olmadığını bildirmişlerdir. Pandemi döneminde katılımcıların % 38.5'i internet üzerinden (online) çalışırken % 61,5'i online çalışmadıklarını bildirmişlerdir. Bununla ilişkili olarak katılımcılardan pandemi süresince çalışmadıysa herhangi bir tazminat veya ücret alıp almadıkları sorulmuştur ve bu soruya katılımcıların % 21.7'si tazminat veya ücret aldıklarını bildirmişlerdir.

Pandemi döneminde katılımcıların % 31.1'i borç veya kredi aldıklarını açıklamışlardır. Bununla birlikte, % 31.5'i aldıkları borcun günlük harcamalar için, % 50'si eğitim harcamaları için ve % 18.6'sı ise borç almadıklarını bildirmişlerdir (tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Aldıkları Borcunun Amacına Göre Dağılımı

	Frekans	Oranı, %
Günlük Harcamalar	141	31.54
Eğitim Harcamaları	223	49.89
Borç Almadım	83	18,6
Toplam	447	100

Ankete katılan hakehalkının Covid-19 pandemisinin tüketime etkisi ile ilgili soruya % 33'ü tüketimi etkilemediğini, % 30'u tüketimi azalttığını ve % 32.2'si tüketimi arttırdığını bildirmişlerdir (tablo 2).

Tablo 2. Katılımcıların Covid-19 Pandemisinin Hanehalkı Tüketimine Etkisi

	Frekansı	Oranı, %
Etkilemedi	147	32.89
Azalttı	134	29.98
Arttırdı	144	32.21
Toplam	447	100

Covid-19 pandemi ankete katılan hakehalkının % 31.1'inin tasarruf seviyesini etkilemediği, % 59'unun tasarrufunun azalttığı ve % 3.6'sının tasarrufunu arttırdığı açıklanmıştır (tablo 3).

Tablo 3. Katılımcıların Covid-19 Pandemisinin Hanehalkı Tasarrufuna Etkisi

Etkilemedi	139	31.10
Azalttı	263	58.84
Arttırdı	16	3.58
Toplam	447	100
Etkilemedi	139	31.10

Covid-19 pandemisinin Kırgızistan'daki hanehalkının tüketim ve tasarruf üzerindeki etkilerini araştırmak amacıyla tüketim malları ve harcama türleri ayrıca sorulmuştur (tablo 4). Bu sorulara göre giysi ve ayakkabı harcamaları, ulaşım ve beyaz eşya harcamaları ciddi bir şekilde azalırken, gıda, temizlik maddeleri, iletişim ve sağlık harcamaları önemli derecede artış göstermiştir.

Covid-19 pandemisinin hanehalkının harcama ve maliyet türlerine etkisine baktığımızda ankete katılanlar tüm harcama ve maliyet türlerinin azaldığını daha ayrıntılı olarak, sağlığı geliştirme ve hastalığı önleme maliyetlerinde, güzellik ve saç bakım hizmetleri, düğün ve başka gelenek bayramları ve eğlenme ve dinlenme harcamalarında önemli derecede azalma olduğunu bildirmişler. Katılımcıların % 35,6'sı tasarrufunun % 25'ten daha çok azaldığını, % 27'si yaklaşık 25%a kadar azaldığını, % 29'u değişmediğini ve % 8.2'si tasarrufunun arttığını bildirmişlerdir.

Tablo 4. Katılımcıların Covid-19 Pandemisinin Hanehalkı Tasarrufuna Etkisi

	Çok Azaldı (yaklaşık 25%dan çok)	Biraz azaldı (yaklaşık 25%a kadar)	Değişmedi	Biraz arttı (yaklaşık 25%a kadar)	Çok arttı (yaklaşık 25%dan çok)	Toplam
	1	2	3	4	5	6
Giysi ve ayakkabı harcamaları %	149 (%36)	115 (%28)	121 (%29)	24 (%5.8)	5 (%1.2)	414 (100%)
Gıda	66 (%15.8)	73 (%17.4)	128 (%30.5)	86 (%20.5)	66 (%15.8)	419 (%100)
Temizlik maddeleri	59 (%14.2)	63 (%15.1)	130 (%31.3)	101 (%24.3)	63 (%15.1)	416 (%100)
Ulaşım harcamaları	86 (%21)	90 (%22)	115 (%28)	81 (%19.8)	38 (%9.3)	410 (%100)
İletişim (internet, telefon)	64 (%15.7)	42 (%10.3)	139 (%34.1)	83 (%20.3)	80 (%19.6)	408 (%100)

Beyaz eşya	96 (%23.8)	51 (%12.6)	197 (%48.8)	42 (%10.4)	18 (%4.5)	404 (%100)
Sağlık harcamaları (ilaç, hijyen)	62 (%14.9)	41 (%10)	98 (%23.6)	100 (%24.1)	114 (%27.5)	415 (%100)
Sağlığı geliştirme ve hastalığı önleme maliyetleri	123 (%30.8)	59 (%14.8)	165 (%41.3)	36 (%9.0)	17 (%4.2)	400 (%100)
Güzellik ve saç bakım hizmetleri	149 (%38.2)	57 (%14.6)	162 (%41.5)	18 (%4.6)	4 (%1.03)	390 (%100)
Eğitim harcamaları	94 (%24.2)	70 (%18)	172 (%44.2)	34 (%8.7)	19 (%4.9)	389 (%100)
Düğün v.b. gelenek bayramları	122 (%30.9)	98 (%24.8)	121 (%30.6)	39 (%10)	15 (%3.8)	395 (%100)
Eğlenme ve dinlenme harcamaları	175 (%44.5)	94 (%23.9)	93 (%23.7)	25 (%6.4)	6 (%1.5)	393 (%100)
Tasarrufunuz (tasarruf eden paranız)	138 (%35.6)	105 (%27.1)	113 (%29.1)	18 (%4.6)	14 (%3.6)	388 (%100)

Sonuç ve öneriler

Tüm dünya ülkeleri gibi Kırgızistan'da da hem diğer ülkelerle olan ticari ve ekonomik ilişkilerinin zayıflaması, hem de karantin uygulamaları nedeniyle ekonomik durgunluk ve gerilemeler yaşanmaktadır. Resmi verilere göre 2020'de Kırgızistan ekonomisi %8,6 oranında gerileme yaşamıştır ve aynı zamanda fiyatlar genel düzeyi %9,7'ye artmıştır. Tüm bunlar genel olarak insanların refah düzeyini olumsuz etkilemektedir.

Genel olarak bakıldığında pandeminin tüm dünya ülkelerine etkisi olduğu gibi Kırgızistan'a da oldukça ters etkileri olmuştur. Ekonomik yönden küçülme; döviz kurlarında, enflasyonda, işsizlikte, bütçe açıklarında artış; işçi transferlerinde ve dış ticaretteki azalma makroekonomik ters etkilerinin göstergelerindedir.

Kırgızistan'da Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerini (tasarruf ve tüketim) araştırmak amacıyla Şubat-Mart 2021 döneminde yapılan anket sonuçları pandemi döneminde katılımcıların % 31.1'i borç veya kredi aldıklarını açıklamışlardır. Bununla birlikte, % 31.5'i aldıkları borcun günlük harcamalar ve % 50'si eğitim harcamaları için kullanmışlardır.

Ankete katılan hakehalkının % 30'u tüketimi azalttığını belirtmişken % 32.2'si ise tüketimi arttırdığını bildirmişlerdir. Aynı şekilde, katılımcıların % 59'u tasarruflarını azalttıklarını söylemişken, % 31.1'i tasarruf seviyesini etkilemediği ifade etmişlerdir.

Harcama türlerine bakıldığında, giysi ve ayakkabı harcamaları, ulaşım ve beyaz eşya harcamaları ciddi bir şekilde azalırken, gıda, temizlik maddeleri, iletişim ve sağlık harcamaları önemli derecede artış göstermiştir. Bununla birlikte, ankete katılanlar tüm harcama ve maliyet türlerinin azaldığını, sağlığı geliştirme ve hastalığı önleme maliyetlerinde, güzellik ve saç bakım hizmetleri, düğün ve başka gelenek bayramları ve eğlenme ve dinlenme harcamalarında önemli derecede azalma olduğunu bildirmişler. Böylece, Kırgızistan'da Covid-19 pandemiden dolayı yaşanan kriz hanehalkının hem tüketim ve hem tasarruf seviyesini önemli derecede etkilemiştir. Ülkenin sosyal ve ekonomik istikrarının sağlanması için hanehalkının finansal okuryazarlığının artırılması ile ilgili bilgilendirme ve eğitiminin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve devletin fakirliği azaltıcı ve önleyici sosyal harcamalarının artırılması gerekmektedir.

Kaynakça

1. Liu T., Pan B. & Yin Zh. Pandemic, Mobile Payment, and Household Consumption: Micro-Evidence from China, *Emerging Markets Finance and Trade*. – 2020. – No 56:10. – P. 2378-2389. DOI: 10.1080/1540496X.2020.1788539
2. Yue P., Korkmaz A.G. & Zhou H. Household Financial Decision Making Amidst the COVID-19 Pandemic, *Emerging Markets Finance and Trade*. – 2020. – No 56:10. – P. 2363-2377. DOI: 10.1080/1540496X.2020.1784717
3. Li J., Song Q., Peng Ch. & Wu Y. COVID-19 Pandemic and Household Liquidity Constraints: Evidence from Micro Data, *Emerging Markets Finance and Trade*. – 2020. – No 56:15. – P. 3626-3634. DOI: 10.1080/1540496X.2020.1854721
4. Janssens W., Pradhan M., De Groot R., Sidze E., Donfouet H.P.P., Abajobir A. (). The short-term economic effects of COVID-19 on low-income households in rural Kenya: An analysis using weekly financial household data. – 2020. – *World Development* 138 (2021) 105280.
5. Beck K., Chiu H.H. & Timmerman I. Lower-income college student adjustments to COVID-19 // *Applied Economics Letters*. – 2020. DOI: 10.1080/13504851.2020.1855310
6. Prabheesh K. P. Dynamics of foreign portfolio investment and stock market returns during the COVID-19 pandemic: Evidence from India // *Asian Economics Letters* 1:2. – 2020. DOI:10.46557/001c.17658.
7. Sharma S. S. A note on the Asian market volatility during the COVID-19 pandemic // *Asian Economics Letters* 1:2. – 2020. DOI:10.46557/001c.17661.
8. Zhang D., Hu M. & Ji Q. (). Financial markets under the global pandemic of COVID-19. // *Finance Research Letter* 36:1–6. – 2020. DOI:10.1016/j.frl.2020.101528.
9. Han J., Meyer B. D. & Sullivan J. X. Income and poverty in the COVID-19 pandemic // *NBER Working Paper Series*. – 2020. DOI:10.3386/w27729.
10. Coibion O., Gorodnichenko Y. & Weber M. The cost of the Covid-19 crisis: Lockdowns, macroeconomic expectations, and consumer spending // *NBER Working Paper Series*. – 2020. DOI:10.3386/w27141.
11. Romer C. The Great Crash and the Onset of the Great Depression // *Quarterly Journal of Economics*. – 1990. – No 105(3). – P. 597–624. DOI:10.2307/2937892.